



“SEYFULLAH” LAKABININ HALİD B. VELİD’İN CİHADINA YANSIMASI

Mehmet AKBAŞ*

Öz

Halid b. Velid, İslâm tarihinde savaşçı kişiliğiyle müstesna bir yere sahiptir. Hayatı cepheden cepheye koşmakla geçen bu kahraman sahâbîye, Hz. Peygamber “Allah’ın çekilmiş kılıcı” anlamına gelen “Seyfullahî’l-Meslûl” lakabını vermiştir. Hz. Peygamber’in ona bu lakabı vermesinin büyük neticeleri olmuştur. Halid’in hayatının her safhası zafer işaretleriyle doludur. Böyle bir lakap, onun kahramanlığını daha da bilemiş, sahabe döneminde Sasânî ve Bizans’a karşı yapılan fetih hareketinde büyük başarılar elde etmesine ve Müslümanlar nezdinde zaferleriyle, kahramanlık ve cihad sevgisiyle tanınmasına vesile olmuştur. Şehadeti çok arzu etmesine rağmen bunun kendisine nasip olmamasına hayıflanmıştır. Bu makalede Halid’in Müslüman olduktan sonra üzerinde taşıdığı “Seyfullah” lakabıyla ne gibi başarılar elde ettiğini ve bu lakabın onu nasıl motive ettiğini mülâhaza etmek istiyoruz.

Anahtar Kelimeler: Seyfullah, Halid, Savaş, Kılıç, Zafer.

Reflection of the Nickname “Sayfallah” on Khalid B. Walid’s Jihad

Abstract

Khalid b. Walid has an exceptional place in Islamic history for his warrior personality. The Prophet gives an important nickname to this companion hero who spent his whole life among battlefronts. The nickname “Sayfallah al-Maslol” means “the Drawn Sword of God”, and he gained a lot of successes in the history of Islam’s conquests. There have been great consequences through being given such a nickname by the Prophet. Every phase of his life is full with marks of victory. Such a nickname has sharpened his heroism, been an instrumental in gaining great success in the conquest against Sassanid and Byzantium during companions period, and in being known by Muslims for his victories and love for heroism and jihad. Although he wished very much for martyrdom, he reproached for not being destined to himself. In this article, I want to consider what kind of successes he gained with this nickname after being a Muslim and how this name motivated him.

Keywords: Sayfallah, Khalid, War, Sword, Victory.

* Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. E. Posta: makbas72@hotmail.com

Giriş

Hız. Peygamber Medine dönemi boyunca çok sayıda komutan yetiştirmiştir. Bunları seriyyeler vasıtasıyla bir nevi askerî talime tabi tutmuş, deneyim kazanmalarını sağlamıştır. Sa'd b. Ebû Vakkas, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Amr b. el-Âs, Halid b. Velid, İyaz b. Ğanm ve daha nice komutan sahâbîler Hız. Peygamber tarafından Allah yolunda savaş için sevk edilmişlerdir. Her biri büyük bir komutan olan bu isimler onun vefatından sonra büyük coğrafyalara dağıldılar ve Allah adına ülkelerin fetihlerine giriştiler. Çeşitli cephelerde çok önemli zaferler elde ettiler.

İşte İslâm'ın fetihler tarihinde destanlar yazan kahramanlarından biri de Halid b. Velid'dir. Babası Velid b. Muğire, Kureyş'in Mahzumoğulları kolundan, annesi ise Lübâbe bint Haris olup Kureyş'in Hilaloğulları kolundandır.¹ O dönemde Mahzumoğulları Kureyş'in, süvarilerin teçhiz işini elinde bulunduruyordu.² Bu durum Halid'in askeri bir ortamda yetişmesinde etkili olmuştur. Yine bu kabile içinde süvarilerin kumanda edilmesi ve yük hayvanlarının savaş sırasında kontrolü işi Halid b. Velid'e verilmişti.³

Halid, Hudeybiye musalahasına kadar müşrik olarak kalıp Müslümanlara karşı savaşmış, Bedir, Uhud ve Hendek gibi büyük savaşlarda müşriklerin safında yer almıştır. Hicri 7. yılda Hayber'in fethinden sonra Müslüman olmuştur.⁴ Müslüman olduktan sonra Hız. Peygamber'in yanında Mekke'nin fethinde bulunmuş, Huneyn ve Taif seferlerine de iştirak etmiştir.⁵ Cezime kabilesi üzerine gönderilen seriyyede komutan olarak bulunan Halid'in, Cezimeliler teslim oldukları halde kabilenin bazı erkeklerini öldürdüğü haberi Medine'ye ulaşınca Hız. Peygamber ellerini semaya kaldırıp Allah'a seslenerek Halid'in yaptığı bu işten beri olduğunu söylemiştir.⁶ Daha sonra Hız. Peygamber, Halid'i, Dumetü'l-Cendel'de oturan ve Hristiyanlaşmış olan Ukeydir b. Abdulmelik el-Kindî'nin üzerine göndermiş ve Halid yaptığı anlaşmayla onu cizyeye

¹ İbn Sa'd, , Muhammed, (230/844) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2000, V, 26; İbnü'l-Esir, İzzüddin (630/1236), *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ebu'l-Fida Abdullahi el-Kadî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, II, s. 140; İbn Hacer, Şihabuddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448), *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, Beytu'l-Efkari'd-Devliyye, 2004, s. 330.

² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 140, İbnü'l-Esir, onun Müslüman olmasıyla ilgili rivayetleri değerlendirdikten sonra zaman olarak Hudeybiye musalahasından sonra İslâm'a girdiğini belirtmiştir. *Üsdü'l-ğâbe*, II, 141; ayrıca bk. Mustafa Fayda "Halid b. Velid" *DİA*, XIV, s. 289.

³ Bk. Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1991, II, 29.

⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 284, VII, 396-7.

⁵ İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, s. 614.

bağlamıştır.⁷ Arap Yarımadası'nda putların yerle bir edildiği dönemde Resûlullah onu Uzzâ putunu kırması için görevlendirmiştir.⁸

1. Halid b. Velid'e "Seyfullah" Lakabının Verilmesi

Lakap, kişiyi ismi dışında başka bir isimle çağırmaaktır.⁹ İslâm ahlakına göre bir kişiye, öne çıkan özelliğinden dolayı bir isim takıp bununla çağırılmakta bir sakınca yoktur.¹⁰ Asr-ı saadette Müslümanlar arasında güzel lakaplar kullanılmış, insanlara hoş gitmeyen lakaplar verilmemiş, tam aksine beğenilen ve insanları iyiye ve güzele teşvik eden lakaplar kullanılmıştır.¹¹ Hz. Peygamber çok sevdiği ashabına güzel lakaplar takmış, bu sayede onları hayra ve iyiliğe teşvik etmiştir. Halid b. Velid'e, "Seyfullahi'l-Meslûl/Allah'ın Çekilmiş Kılıcı" lakabını vererek onu kılıca benzetmiştir. Üzerinde taşıdığı bu lakapla Allah yolunda seferber olan Halid, zaferden zafere koşmuştur. Hz. Peygamber ondaki bu özelliği keşfetmiş ve verdiği lakapla onun savaşçı ruhunu tıpkı bir kılıç misali daha da parlatmış, bilemiş ve bütün keskinliğiyle Allah yolunda savaşmaya sevk etmiştir.

Kılıcın, Halid'in hayatında önemli bir yeri vardır. Kılıcın ıstılahi manada, "savaş-harp" durumunu ifade etmesi göz önünde bulundurulduğunda¹² bunun Halid'in hayatındaki yeri daha da iyi anlaşılır. Bu yönüyle bakıldığında o, elde kılıcı olan ve adete savaş için yaratılmış bir kahraman olarak karşımıza çıkar. Şimdi Halid'in, bu lakabı ne zaman ve nerede aldığı hususuna değinmek istiyoruz. Bu konudaki çeşitli rivayetler daha çok Mûte savaşıyla ilgilidir.

Bu lakabı alması Mûte savaşının olduğu sırada gerçekleşmiştir. Fakat bunun savaş sırasında mı yoksa savaşın akabinde mi verildiği hususu kaynaklarda net değildir. Bilindiği üzere 8/629 yılında yapılan Mûte savaşı, Müslümanların Bizans (Rumlar)'la yaptıkları ilk savaştır. Bu savaş, Resûlullah'ın Busrâ valisine gönderdiği elçisi Hâris b. Umeyr'in şehid

⁷ Vakıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/823), *Kitabu'l-megâzî*, nşr. Marsden Cons, Beyrût: Alemü'l-Kütüb 1984, s. 677, 679; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 142; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 32; Vakıdî, *Kitabu'l-megâzî*, s. 644; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 142; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁹ İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Daru İhyai Tûrasi'l-Arabî, Beyrut, thz. XII, s. 307.

¹⁰ Nebi Bozkurt, "Lakap" *DİA*, XXVII, s. 65.

¹¹ Bk. Ali Aksu, "Asr-ı Saadet ve Emeviler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2001, Cilt: V, Sayı: II, s. 230.

¹² Ahmet Keleş, "Cihad-Kılıç-Tebliğ Bağlamında İslâm'ın Yayılışı" *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)* 13-15 Nisan 2007 Konya, Fecr Yayınları, Ankara, 2007, s. 252.

edilmesi üzerine çıkmış,¹³ Mûte'de üç bin kişilik İslâm ordusu, bölgedeki yüz bin kişilik Bizans ordusuyla savaşmak zorunda kalmıştır.¹⁴ Hz. Peygamber'in tayin ettiği üç komutan, Zeyd b. Hârise, Cafer b. Ebû Talib ve Abdullah b. Revâha şehid olunca askerler tarafından kumandan seçilen Hâlid b. Velid orduyu toparlamış ve geri çekmeyi başarmıştır. Müslümanlar bu savaşta on iki şehid vermiştir.¹⁵

Konumuz açısından önem arz eden husus, Halid b. Velid'in Mûte Savaşı'ndaki etkisidir. Resûlullah'ın sırayla komutan tayin ettiği üç sahâbî şehid düşünce İslâm ordusunu toparlayıp komutayı ele alan Halid b. Velid olmuş ve kalabalık Bizans ordusuna hedef olmaktan kurtulmuştur.¹⁶ Onun bu başarısından dolayıdır ki Resûlullah ona, "Allah'ın kılıcı" lakabını vermiştir. O andan itibaren Halid bu lakapla tanınır olmuştur.

Halid'e "Seyfullah" lakabının ne zaman verildiği konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır.

İbn Sa'd'ın eserinde şu rivayete rastlamaktayız: "Hz. Peygamber, Mûte savaşını anlatırken, "Sancağı Allah'ın Kılıcı Halid aldı" dedi. Orada bulunanlar, onun komutanlar arasında yer almadığını söyleyince, Hz. Peygamber, "Allah'ım! O senin kılıçlarından bir kılıçtır. Onunla zafer ver!" şeklinde dua etti. İşte o gün Halid, "Allah'ın kılıcı" diye isimlendirildi." Aynı rivayette Halid'in sancağı almasıyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in "İşte şimdi savaş kızıştı" dediği şeklinde bir ifade de aktarılmıştır.¹⁷ Buna göre Halid, daha Medine'ye dönmeden bu lakabı almıştır.

Yine İbn Sa'd'da geçen bir diğer rivayette ise, onun Mûte savaşında üstün başarı göstermesinden dolayı "Allâh'ın kılıcı" lakabını aldığı bildirilmiş,¹⁸ fakat bunun savaş esnasında mı yoksa ordunun Medine'ye ulaşmasından sonra mı olduğu konusunda bir bilgi verilmemiştir.

İbnü'l-Esiri'in Üsdü'l-gâbe'sinde yer alan bir rivayet ise şöyledir: "Ebu Hureyre aktarmıştır: Bir defasında Resûlullah ile beraber bir yerde konakladık. O esnada Hz. Peygamber önünden geçenleri sorup tanımak istiyordu. Ben de "Falanca kimsedir" diyerek geçenleri tanıtıyordum. Neticede Halid b. Velid geçtiği sırada "Bu kimdir?" diye sorunca, ben

¹³ Vâkîdî, *Kitabu'l-megâzî*, s. 755; bu sahâbî için bk. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 408.

¹⁴ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/923), *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, Lübnan, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, 2004. s. 430.

¹⁵ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik (218/833), *es-Sîretü'n-nebevîyye*, nşr. Mustafâ es-Sekkâ v.dğr., Beyrut: Müessesetü'l-Maarfi 2004, s. 583; İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan (571/1170), *Tarihu medineti Dimaşk*, nşr. Muhibbuddin Ebû Saïd Ömer b. Çarame el-Amravî, Beyrut: Daru'l-Fikr 1995-1998, II, 3.

¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 587; İbn Asâkir, *Tarih*, II, 3; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 29; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 284.

“Halid b. Velid’dir” dedim. Bunun üzerine Resûlullah, “Evet ey Abdullah! Bu, Allah’ın kılıçlarından bir kılıçtır” dedi.¹⁹ Bu konuşmanın yer ve zamanıyla ilgili bir bilgi bulunmamakla beraber, İslâm ordusunun Mûte’den döndüğü sırada gerçekleşmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

İbnü’l-Esir bu konuda bir izah getirmiş ve “Halid’e, bu isim muhtemelen Mûte savaşından sonra verilmiştir” demiştir.²⁰ Netice olarak buraya kadar verdiğimiz rivayetler, onun bu lakabı Mûte savaşında gösterdiği kahramanlık sebebiyle aldığını göstermektedir.

Görüldüğü üzere Halid b. Velid, Mûte’de büyük bir askeri deha örneği sergileyerek İslâm ordusunu toparlamış, büyük zayıflar vermesine engel olarak iyi bir kahramanlık sergilemiştir. Halid, o günde elinde tam dokuz kılıcın kırıldığını ve o anda sağlam kalan kılıcın Yemen yapımı bir kılıç olduğunu belirtmiştir.²¹ Bu rivayetler savaşın çok çetin geçtiğini ve kılıçların Halid’in sert vuruşlarına kafi gelmediğini haber vermektedir. Mûte’deki başarısından dolayı, Halid b. Velid o günden sonra süvarilerin başına hep komutan olarak tayin edilmiştir.²²

Halid b. Velid, Hz. Peygamber zamanında olduğu gibi Hz. Ebû Bekir zamanında da etkili bir isim olmuştur. Halife, savaşçı ruhundan dolayı Halid’i çok beğeniyordu. Onun “Seyfullah”, yani “Allah’ın kılıcı” olduğunu zaman zaman vurguluyordu. Süleymoğulları kabilesi irtidat edince Hz. Ebû Bekir, Halid’i üzerlerine göndermiş ve erkeklerinden bazılarını toparlayıp yakması üzerine, Hz. Ömer, onun azledilmesini istemiş, fakat onun bu teklifine halife, “Allah’ın kafirlere karşı çekmiş olduğu kılıcı kınına koyacak değilim” şeklinde karşılık vermiştir.²³

Halid’in “Seyfullah” lakabından, Şam bölgesinin genel komutanı Ebû Ubeyde b. Cerrah da bahsetmiştir. Şam topraklarında meydana gelen Yermük savaşı sırasında komutanlıktan azledilen Halid’i teselli için şunu söylemiştir: “Hz. Peygamber’in şöyle dediğini işittim: Hâlid, Allâh’ın kılıçlarından bir kılıçtır. O, kavmin ne güzel bir gencidir!”²⁴

Seyfullah lakabı, Halid’in cihad ve Allah yolunda şehid olma hissini kamçulamıştır. Kahramanlık ve cesaretini bilemiştir. Onun zaferden zafere

¹⁹ İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

²⁰ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, II, 141.

²¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 28; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, II, 141; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330. İbnü’l-Esir, kılıç sayısını yedi olarak vermiştir.

²² İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, II, 142.

²³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 36; Taberî, s. 550; Adil Ahmed Kemal, *et-Tarik ile’l-Medâin*, Daru’n-Nefais, Beyrut 1977, s. 316.

²⁴ İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *el-İstâb fi ma’rifeti’l-ashâb*, nşr. Ali Muhammed el-Becâvî, Kahire, tsz., II, 793-4.

koşmasında en önemli amil olmuştur. Çünkü sözü söyleyen Hz. Peygamber'dir ve bu da Halid için önem arz etmiştir. Hatta onun taşıdığı bu lakabı Bizans diyarlarına kadar ulaştırmıştı. Bizans askerleri bunu duyduğundan Yermük savaşından önce ne manaya geldiğini bizzat Halid'e sormuşlardı.²⁵

Halid, ruhunu savaş meydanlarında şehadetle teslim etmek isteyen bir kişiliğe sahiptir. Elde edemediği şehadeti son nefesinde dahi hasretle arzulamış, hasta yatağında can vermek hoşuna gitmemiştir. O, Allah yolunda ölmeyi, yaşamaya tercih eden bir komutandır ve komutası altında bulunan askerlerini de düşmanlarına böyle tavsif etmiştir.²⁶

Halid'in Müslüman olduktan sonraki hayatı tümüyle cihada adanmış bir hayattır. Ona dair anlatılanlar, kahramanlık ve cesaret ekseninde olmuştur. O, Asr-ı saadetin en önde gelen kahramanlarından, hayatını kılıç ve mızrakların gölgesinde Allah yolunda cihadla geçiren bir şahsiyettir.

Halid'in en sevdiği şey, Allah yolunda cihad etmektir. Hatta ibadet olarak yaptıklarının başında cihad geliyordu. İsteği ve meyli hep bu yöneydi. Bazen bu husustan şikayet eder ve diğer ibadetleri cihad derecesinde yerine getirememekten yakınırdu.²⁷ Irak bölgesinde Hîre'de bulunduğu sıralarda arkadaşlarına namaz kıldırılmış, namazda çeşitli sûreler okumuş ve selam verdikten sonra onlara dönerek, "Allah yolunda çok cihad etmem beni çok Kur'ân okumaktan alıkoydu." demiş ve iyi derecede Kur'ân öğrenememiş olmaktan yakınmıştır.²⁸

Hz. Ebû Bekir Halid'in savaşçı bir ruha sahip olduğuna işaret etmiştir. Onu Şam'a sevk ederken Ebu Ubeyd b. Cerrah'a, Halid'de savaşa dair büyük bir kavrama gücünün bulunduğunu söylemiştir.²⁹ Hz. Ebû Bekir onun askeri tecrübesini fetihlerde iyi değerlendirmişti. Askeri başarılarından dolayıdır ki Hz. Ebû Bekir onun hakkında, "Analar Halid gibi birini doğurmaktan acizdir." sözünü söylemiştir.³⁰

Ebu Ubeyde b. Cerrah da Halid'in askeri dehasını tadtir edip görüşlerine itimad eden bir komutandır. Bu hususta ondan çokça istifade etmiştir. Suriye fetihleri boyunca onu yanından ayırmamıştır.³¹ Halid, Yermük savaşının hemen öncesinde azledildiği halde Ebu Ubeyde'den

²⁵ Taberî, *Tarih*, s. 554. Bu husustaki bilgiler ileriki sayfalarda gelecektir.

²⁶ Taberî, *Tarih*, s. 534.

²⁷ Adil Kemal, *et-Tarik*, s. 314.

²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 36; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 331.

²⁹ Adil Kemal, *et-Tarik*, s. 320.

³⁰ Taberî, *Tarih*, s. 538.

³¹ Fayda, "Halid b. Velid" *DİA*, XV, s. 291

komutayı devralmak isteyince Ebu Ubeyde bunu kabul etmiş ve komutayı ona devretmiştir.³²

Halid, savaşlar sırasında büyük tehlikeleri göze alabilen biridir. Irak'tan Şam'a intikali sırasında Süva çölünü geçerken büyük bir kahramanlık örneği sergilemiştir. Çünkü oldukça kurak olan bu çölden büyük tehlikeleri göze alarak geçmiştir. Ordu susuzluktan kırılabilirdi. Hatta yol rehberi edindiği Tay kabilesinden Rafi' b. Umeyr, onu bu seferden vaz geçirmek istemişse de başarılı olamamıştır. Halid, bu esnada onu ayıplamıştır. O bütün cesaretiyle bunu göze almış ve neticede başarılı bir şekilde çölü geçmiştir.³³ Halid'in ordusu beş günlük tehlikeli bir geçişten sonra nihayet Şam topraklarına ulaşmıştır. Askerler susuzluktan dolayı develerinin midesindeki suyu içmişlerdi. Halid bilinçli bir şekilde zor olan yolu seçmiştir. Bu yol kısa fakat oldukça ıssızdı ve ayrıca suyun olmaması büyük bir tehlikeydi. Fakat Halid bu yolu neden seçtiğini izah ederken "Bizans'ın peşime düşeceği bir yoldan nasıl giderdim? Onlarla karşılaşmam durumunda Müslümanlara yardıma gitmeme engel olurlardı." sözlerini söylemiştir.³⁴

Halid'in hayatının çeşitli merhalelerine dair bize ulaşan bilgiler cihad, harp meydanlarında düşmanla vuruşmak, elinde kırılan kılıçlar ve savaşlarda askerlerin kahramanlık hislerini kamçılama hususlarında olmuştur. Halid savaşçı kimliğiyle sadece Müslümanlar arasında değil, Bizanslıların yaşadığı bölgelerde de tanınmıştı. Hâlid'in cesaret ve cengaverliği hakkında söylenenler Bizans diyarlarına kadar ulaşmıştı. Elde ettiği zaferleri, isminin Bizans askerleri arasında konuşulmasına vesile olmuştur. Yermük savaşı öncesinde Bizans komutanlarından Mâhân, elçisini Hâlid b. Velid'e gönderip karşılıklı konuşma talebinde bulunduğu Hâlid bunu kabul etti. Mâhân, Hâlid b. Velid'e savaşmaktan vaz geçmeleri durumunda adam başına on dinar, erzak, giyecek ve bir binek teklif etti. Ayrıca büyük bir orduyla geldiklerini söyleyip gözdağı vermeye çalışıyordu. Bu teklifler karşısında Hâlid b. Velid, kendilerini bu topraklara ne açlık ne de başka bir şeyin getirdiğini, sadece savaşmaya geldiklerini söyleyip Müslümanların korkusuzluğunu göstermiş ve yapılan teklifleri

³² Taberî, *Tarih*, (1987) III, 396.

³³ Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Fütühü'l-büldan*, nşr: Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye 2000, s. 72. (trc. Prof. Dr. Mustafa Fayda, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 2002)

³⁴ Hâlid'in Şâm'a kaç kişilik bir orduyla geldiğini bildiren rivayetler farklılıklar göstermektedir. Verilen rakamlar 500 ile 900 arasında değişmektedir. Bu konuda bir makale yazmış olan Taha el-Hâşimî tüm rivayetleri değerlendirdikten sonra bu sayının 600 ile 900 arasında olabileceğini belirtmiştir. Bk. "Seferu Hâlid b. Velid mine'l-Irak ile'ş-Şâm", *Mecelletü'l-İlmi'l-Arabî*, Dimaşk, 1952, C. 26, s. 550.

reddetmişti. Bundan dolayıdır ki Hâlid'in konuşmasından sonra Mâhân'ın adamları birbirlerine bakıp "İşte kan içtiğinden bahsettiğimiz Arap budur!" demişlerdi.³⁵ Tabii ki onun kan içmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Fakat ismi Bizans tarafı arasında o derece abartılmış ki insanlar onu birbirlerine kan içen bir kimse olarak tanıtmaya başlamışlardı.³⁶ Hâlid b. Velid gibi komutanlar askeri dehâlarıyla İslâm ordularını zaferden zafere götürmüşlerdir. Onun cihadından bahsedenler, "Zırhlarını Allah yolunda kullandı" demişlerdir.³⁷ O, bedenini, zamanını ve silahlarını Allah için kullanmış bir kahramandır.

Halid cihad meydanlarında savaş öncesinde askerlerin moralini yükseltmek, onları savaşa motive etmek ve zafere odaklanmalarını sağlamak amacıyla heyecan verici konuşmalar yapmıştır. Mûte savaşında "Ya le'l-ensar/Ey Ensar!" diye nida edince ensardan olanlar onun etrafında birikmişler ve sancağı ona teslim etmişlerdi.³⁸ Hire'de bulunduğu sırada askerlerinin cihad ve Allah yolunda şehid olma arzusu ve hislerini düşman tarafına söylediği, "Şayet cizye vermektan kaçınırsanız (bilin ki) size öyle bir toplulukla geldim ki sizin yaşamayı sevdiğiniz kadar onlar ölümü sevmekteler" şeklindeki sözleriyle kamçılıydı.³⁹ Şam fetihleri sırasında Yermük savaşının başlamasından hemen önce Allâh'a hamd ve sena ettikten sonra bir konuşma yapmış, konuşmasında cihadın ihlasla yapılması gerektiğine işaret etmişti.⁴⁰ Halid gibi Müslümanların savaş konusunda takdir ettikleri bir komutanın cihada dair konuşması askerleri şüphesiz ki son derece etkilemiş olmalıdır.

Halid cepheden cepheye koşarken Hz. Ömer tarafından ordu komandanlığından azledilmiştir. Onun azliyle ilgili olarak çeşitli sebepler üzerinde durulmuştur. Onun üst üste zaferler elde etmesi isminin çokça anılmasına yol açmıştır. Bu da insanların bu zaferleri Halid'den bilip ilahi desteği zikretmemelerine sebep olmuştur. Hz. Ömer bunun önüne geçmek için Halid'i azletmiştir.⁴¹ Halife, bu davranışıyla kişilerin şahsına değil, taşıdıkları misyona değer vermiştir. Ona göre yeryüzünde yeri

³⁵ İbn Asâkir, *Tarih*, II, 145-7.

³⁶ Bazı kaynaklarda Halid'in, Irak bölgesindeki savaşlarda "yüz binleri aşan sayıda kişiyi öldürdüğü" şeklinde abartılı rivayetler bulunmaktadır. Bk. Mehmet Azimli, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-I Hz. Ebû Bekir*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s. 174.

³⁷ İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 28.

³⁹ Taberî, *Tarih*, s. 533.

⁴⁰ Taberî, *Tarih*, IV, 58; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 411.

⁴¹ Onun azil sebebiyle ilgili rivayetler ve değerlendirmeler için bk. Fayda, *Hâlid b. Velid*, s. 402, 423-34.

doldurulmayacak ve vaz geçilmeyecek bir insan yoktur.⁴² Bir rivayette halife onu, malları toplumun ileri gelenlerine ve ağız laf yapan insanlara dağıtmasından dolayı azlettiği belirtilmiştir.⁴³

Hiz. Ömer, Halid'i kumandanlıktan azletmekle gerçekten de büyük bir işe cesaret etmiştir. Çünkü Halid gibi insanların zihninde önemli derecede yer etmiş bir insanı görevden almak kolay görünen bir iş değildir. Fakat Hiz. Ömer'in kararı neticede onu azletme yönünde olmuştur. Hiz. Ömer bu işi yaparken Hak Teala'nın nusretinin göz önünde bulundurulmasına, halkın zihninde hasıl olan yanlış kanaatin silinmesine gayret etmiştir.⁴⁴ Fakat daha sonra Hiz. Ömer'in verdiği bir hutbe esnasında Halid'i azletmesinden dolayı özür dilediği rivayet edilmiştir.⁴⁵

Hiz. Ömer, Halid'i azledince yerine Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı Suriye orduları başkomutanı tayin etmiştir. Bunu öğrenen Halid, Şam'daki İslâm ordusuna seslenerek "Allah size bu ümmetin emin olanını gönderdi" sözlerini söylemiştir. Bu sözler üzerine, o esnada orada bulunan Ebu Ubeyde, Halid'in "Allah'ın çekilmiş kılıcı" olarak isimlendirilmesiyle ilgili Hiz. Peygamber'den duymuş olduğu hadisi aktarmış ve bu şekilde birbirilerine olan muhabbet ve sevgilerini dile getirmişlerdir.⁴⁶

Halid, kumandanlıktan azledildikten sonra tüm sadakatiyle İslâm'ın rütbesiz bir neferi olarak cihadına devam etmiştir. Bu süreçten sonra da aynı heyecan ve arzuyla savaflara iştirak etmiş, azledilmesi, içindeki cihad sevgisinde asla bir gerileme meydana getirmemiştir. O, savaş meydanlarını bırakıp başka bir işi tercih etme yoluna gitmemiştir.

Hâlid b. Velid fetih hareketinde yer alan komutanlar arasında farklı bir kişiliğe sahipti. Kumandan olarak serbest hareket eden, savaflarda Halife'den gelecek olan emirleri beklemeyerek çoğu zaman kendi düşündüğünü uygulamaya koyan biriydi.⁴⁷ Bu özelliğinden dolayı eleştirilmiştir.⁴⁸

2. Halid b. Velid'in Savaflardaki Faaliyeti

Halid b. Velid, Hiz. Peygamber zamanında büyük başarılar gösterdiği gibi aynı başarısını Raşid Halifeler döneminde de sürdürmüştür.

⁴² Adem Apak, *İslâm Tarihi (Raşid Halifeler Dönemi)*, Ensar neşriyat, İstanbul, 2009, II, 111.

⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 43.

⁴⁴ Algül, *İslâm Tarihi*, II, 256.

⁴⁵ Hiz. Ömer'in o sırada kullandığı ifade "اعتذر من عزل خالد" şeklinde geçmektedir. İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁴⁶ İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁴⁷ Bk. Fayda, *Hâlid b. Velid*, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s. 438.

⁴⁸ Halid b. Velid'in eleştirildiği hususlar için bk. Mehmet Efendioğlu, "Halid b. Velid'e Yönelik Tenkidlerin Mahiyeti Üzerine" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, Cilt: II, sayı: I, yıl: 2004, s. 58.

Hz. Ebû Bekir zamanında bazı Arap kabileleri irtidat edince üzerlerine ordular gönderilmişti. Halid bu ordular içinde önemli görevler üstlenmiş, mürtedlerle çok şiddetli çarpışmalar yapmış ve ortadan kalıdırılmalarında etkili olmuştur. Halid, irtidat eden Süleymoğuları üzerine gönderilmiş ve zaferle dönmüştür.⁴⁹ Özellikle Yemame'de Müseylimetü'l-Kezzab'a karşı büyük bir mücadele vermiştir.⁵⁰

İrtidat savaşlarının sona ermesinden sonra Halid, İran ve Bizans'ın hakimiyetindeki topraklarda fetih hareketine iştirak etmiştir. Bu dönemde Irak topraklarında gelişen fetih hareketinde önemli başarılar elde etmiştir.⁵¹ Halid, Irak bölgesine gönderilince burada bir dizi savaşa girişti ve bazı yerleri fethetti. Sasânîlerin hakimiyetinde bulunan bu topraklarda anlaşmalar yaptı ve halkı cizyeye bağladı. Halid bölgeye geldiği ilk sırada Nebac'a yerleşti ve burada bölgenin etkili kabilelerinden olan Şeybanîlerin lideri Müsenna b. Harise ile buluştu. Müsenna onun komutası altında bölgede çok sayıda fetihler gerçekleştirdi. Halid, Nebac'tan Hire'ye doğru hareket etti. Burada giriştiği savaşta zafer elde edip çok sayıda düşman askerini esir aldı. Ardından Kesker'e hareket edip burasını da fethetti. Ülleys halkıyla musalaha yapıp bunların Müslümanlara casusluk yapmasını şart koştu.⁵²

Halid bir müddet sonra Arazba şehrinde giriştiği savaşta düşmanlarını mağlup etti.⁵³ Ardından Enbar'a doğru hareket etti. Halk kalelere sığınınca Halid, şehrin çevresini ateşe verdi. Bunun üzerine düşman tarafını sulhe yanaşmak zorunda kaldı.⁵⁴ Halid, bölgede fetihlere devam etti ve Aynü't-Temr'i ve Ülleys'i de çok geçmeden hakimiyetine aldı.⁵⁵

Irak cephesinde bu gelişmeler olurken Şam bölgesinde Bizans ordularına karşı savaşan Müslümanların desteğe ihtiyaç duydukları haberi geldi. Halife Hz. Ebû Bekir bu destek için Halid'i uygun gördü. Halid, Irak'ta Aynü't-Temr'in fethinden hemen sonra yerine Müsenna b. Harise'yi bırakarak Şam'a hareket etti (13/634).⁵⁶

⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 36; Adil Kemal, *et-Tarik*, s. 316.

⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 37; Belazuri, *Fütûh*, s. 65; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 142; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁵¹ İbn Hacer, Halid'in irtidat hadiselerinin akabinden Şam fetihlerine gönderildiğini belirtmişse de (*İsâbe*, s. 330) bu kabul edilebilecek bir rivayet olarak gözükmemektedir. Çünkü kaynakların ekseriyeti onun ilk önce Irak'a gönderildiğini ardından da Şam bölgesine nakledildiğini bildirmektedirler. Belâzurî, *Fütûh*, s. 72; Taberi, *Tarih*, s. 533. İbn Kesir, *el-Bidaye*, I, 1024, 1036.

⁵² Belazuri, *Fütûh*, s.147.

⁵³ Belâzurî, *Fütûh*, s. 148.

⁵⁴ Belâzurî, *Fütûh*, s. 149.

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 38; Belâzurî, *Fütûh*, s. 150.

⁵⁶ Belâzurî, *Fütûh*, s. 72, 152.

Halid Şam bölgesine gelip Busrâ'yı fethetti. Burası sulh yoluyla fethedilen ilk yer oldu. Bu sulh 13 yılının Rebiulevvel (634 Mayıs) ayında gerçekleşti.⁵⁷ Ardından Tedmür halkıyla da benzeri bir sulh gerçekleştirdi. Daha sonra Huvvârin üzerine yürüyen Hâlid, şehri savaşıla ele geçirdi.⁵⁸ Hz. Ebû Bekir onu hep Şam bölgesinde tuttu ve burada genel komutan tayin etti. Bu görevi Hz. Ömer tarafından azledilinceye kadar devam etti.⁵⁹

Halid, Şam bölgesinde önemli savaşlara iştirak etti. Burada bir yıl kadar genel komutan olarak görev yaptı. Bölgede gerçekleşen iki önemli savaştan biri olan Ecnâdeyn'de büyük bir kahramanlık sergiledi ve başında bulunduğu İslâm ordusunu zaferle ulaştırdı. Bu savaşta Bizans ordusu ağır bir hezimete uğramış, komutanları Kubuklar öldürülmüştü. Müslümanlardan on yedi kişi şehid düşmüştü (13/634).⁶⁰ Müslümanlar bu savaştan zaferle çıkınca başkomutan Hâlid b. Velid zafer müjdesini Hz. Ebû Bekir'e gönderdi. Zafer müjdesini alan Hz. Ebû Bekir buna çok memnun oldu.⁶¹

Ecnadeyn zaferinden sonra 14 (635) yılı Muharrem'inde Dımaşk üzerine hareket eden İslâm ordusu, Dımaşk yakınlarında bulunan Mercu's-Suffer mevkiinde Bizans ordusuyla karşılaşmış ve burada şiddetli çarpışmalara girmiştir. İslâm ordusunda dört bin kadar asker yaralanmış, neticede Bizans ordusu mağlup edilmiştir. Müslümanlar Hâlid b. Velid komutasında Mercu's-Suffer'i fethedip ardından Dımaşk'a doğru yoluna devam etmiştir.⁶² Dımaşk yolunda Müslümanlar Fihl mevkiinde Mercu's-Suffer savaşından arta kalan Bizanslıların peşine düşmüş ve 80 bin kişilik Bizans ordusunu ağır bir hezimete uğratmıştır. Bizans askerlerinin ancak az bir kısmı canını kurtarabilmiştir (13/634-635).⁶³

Fihl savaşından sonra Ebû Ubeyde, Amr b. Âs ve Hâlid b. Velid Dımaşk önlerine geldiler.⁶⁴ Dımaşk'ın fethi 14 yılı Receb'inde (Eylül 635) yılında gerçekleşti. Dımaşk muhasarası esnasında Hâlid b. Velid

⁵⁷ Belâzurî, *Fütûh*, s. 74; Ya'kûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâdih (284/897), *Tarih*, Beyrut ts, II, 134; Taberî, *Tarih*, (1987) III, 418; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 417.

⁵⁸ Halife b. Hayyât, *Tarih*, nşr. Mustafa Necib Fevvez, Hikmet Fevvez, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1995, s. 62.

⁵⁹ Belâzurî, *Fütûh*, s.74; Taberî, III, 418; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 417; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁶⁰ Belâzurî, *Fütûh*, s.74; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 134;

⁶¹ Ya'kûbî, *Tarih*, III, 419; Fayda, *Hâlid b. Velid*, s. 387; Hakkı Dursun Yıldız, "Ecnâdeyn", *DİA*, X, 385.

⁶² Belâzurî, *Fütûh*, s.77.

⁶³ Taberî, *Tarih*, (1987) IV, 87; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 430.

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 428. Belâzurî, Dımaşk'a gelenler arasında Yezid b. Ebû Süfyan ve Şürahbil b. Hasene'nin de adını zikretmektedir. Bk. *Fütûh*, s. 78. Taberî ise sadece Yezid b. Ebû Süfyan'ın ismini zikretmektedir. Bk. *Tarih*, (1987) IV, 86.

başkomutanlıktan azledildi ve Ebu Ubeyde başkomutan tayin edildi.⁶⁵ Dolayısıyla bu tarihten itibaren bölgede gerçekleşen savaşlarda başkomutan olarak Ebû Ubeyde görev yapmıştır.

Dımaşk'ın batısında Mercu'r-Rum denilen mevkide 14 (635) yılında bir savaş vuku buldu. Müslümanlar burada üstün bir başarı gösterdiler.⁶⁶ Ebû Ubeyde, yanında Hâlid b. Velid olduğu halde Fihl'den Hıms'a hareket etti. Müslümanların Hıms'a yöneldiğini haber alan Bizans kralı Herakleios, büyük bir ordu hazırlayarak Mercu'r-Rum'a gönderdi. Bunun üzerine İslâm ordusu da oraya hareket etti. Bizans komutanlarından Tuzrâ'ya yardım maksadıyla Şenes adlı komutanın emrinde bir Bizans ordusu daha bölgeye geldi. Hâlid'in komutasındaki ordu Tuzrâ'yı, Ebû Ubeyde de ordusuyla Şenes'in komutasındaki orduyu hedef seçti. Bu arada Tuzrâ, Dımaşk istikametine yöneldi. Bunu haber alan Yezid b. Ebû Süfyan emrindeki birlikleriyle, Tuzrâ'nın karşısına çıktı ve savaşa başladı. Savaş devam ederken Hâlid b. Velid ordusuyla arkadan Tuzrâ'yı kuşattı ve Rum ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Düşman kuvvetlerinin ancak az bir kısmı savaştan sağ kurtulabildi. Bu savaşta Müslümanlar çok miktarda ganimet ele geçirdi. Bunlar Yezid b. Ebû Süfyan ve Hâlid'in komutasındaki askerlere taksim edildi. Bunun ardından Yezid Dımaşk'a, Hâlid b. Velid ise Ebû Ubeyde'nin yanına döndü.⁶⁷

Hâlid, Ebû Ubeyde'nin bulunduğu yere vardığında Müslümanlar Şenes komutasındaki Bizans ordusuyla savaşa tutuşmuşlardı. Mercu'r-Rum mevkiinde meydana gelen bu savaşta çok sayıda Bizans askeri öldürüldü. Komutanları da öldürülenler arasındaydı.⁶⁸

Suriye'de Müslümanların Bizans'a karşı kesin bir zafer elde ettikleri savaş Yermük savaşı oldu. Bu savaşta Bizans ordusunun başkomutanı Mâhân'dı. İslâm ordusunun başına da Hâlid b. Velid geçti. Rivayete göre bunu kendisi istemiş, Ebû Ubeyde de buna razı olmuştu. Hâlid, Bizans ordusunun savaş nizamını görünce benzeri bir nizamı uygulamaya koymuş, askerleri küçük birliklere (kerâdis) ayırmış, bu şekilde savaşmanın daha doğru olacağını belirtmiştir.⁶⁹

Askerlere savaş düzeni verildikten sonra ordu komutanları mübareze şeklinde çarpışmaya başladılar. Hâlid, rakibi Mâhân'ı mağlup

⁶⁵ Bu konudaki rivayetler ve değerlendirmeler için bk. Fayda, *Hâlid*, s. 402, 423-34.

⁶⁶ Belâzurî bu savaşın 14 yılında olduğunu belirtirken Taberî ve İbnü'l-Esir 15 yılında olduğunu belirtmişlerdir. Krş. Belâzurî, *Fütûh*, 77; Taberî, *Tarih*, IV, 184; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 490.

⁶⁷ Taberî, *Tarih*, (1987) IV, 184.

⁶⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 491.

⁶⁹ Taberî, *Tarih*, (1987) III, 396.

edince Bizans onun yüzünden utanç, Müslümanlar ise Hâlid'in galibiyetinden sevinç duydular.⁷⁰

Savaş şiddetli bir şekilde başladı. Bizanslılar, Müslümanlara büyük darbeler indiriyorlardı. Çarpışma gün boyunca devam etti. Çok geçmeden Müslümanlar üstünlüğü ele geçirdi. Akşama doğru Bizans askerlerinin kaçmakta olduğunu gören Hâlid, buna sevindi ve peşlerine düştü. Neticede Bizans'a karşı büyük bir zafer kazanıldı.⁷¹

Savaş başlamadan önce Hâlid b. Velid ile Bizans askerlerinden Cerece arasında bir konuşma gerçekleşmiş, buna göre Hz. Peygamber ve İslâm'a dair sorular soran Cerece Müslüman olmuş, Bizans'a karşı Müslümanların yanında savaşmış ve o gün şehit düşmüştü.⁷² Şimdi onlar arasında gerçekleşen konuşmayı vermek istiyoruz.

Şam bölgesinde 15/635 senesinde meydana gelen ve İslam tarihinde önemli bir yere sahip olan Yermük savaşının başlamasından önce adı Cerece olan bir Bizans askeriyle aralarında gerçekleşen konuşmada Halid'in mantıklı, gayet sakin ve güzel izahlarına şahit olmaktayız.

Hz. Peygamber'in Hâlid b. Velid hakkındaki, "O, Allâh'ın çekilmiş bir kılıcıdır." hadisini duymuş olan Cerece, Hâlid'e bununla ilgili bir soru sordu. Cerece, "Allâh, Peygamberinize, Peygamberinizin de sana verip senin de bir topluluğa karşı çekip onları hezimete uğrattığın bir kılıç indirmiş midir?" diye sorunca, Hâlid böyle bir şeyin olmadığını söyledi. Cerece'nin, "O halde neden, 'Allâh'ın kılıcı' diye isimlendirildin?" şeklindeki sorusuna ise şu cevabı verdi: "Allâh bize bir Peygamber gönderdi. O bize çağrıda bulundu. Fakat biz ona topluca karşı koyduk. Sonra içimizden bazıları onu doğruladı ve ona tabi oldu. Bazısı da ondan uzaklaştı ve onu yalanladı. Ben de onu yalanlayan, ondan uzak duran ve ona karşı savaşanlar arasındaydım. Daha sonra Allah, bizi hidayete erdirdi ve biz de ona tabi olduk." Bunun üzerine Cerece, "Sen Allâh'ın müşriklere karşı çekilmiş kılıcısın, bana zafer için dua et! Sen "Allah'ın kılıcı" diye isimlendirilmişsin. Ben müşriklere karşı insanların en sert olanıyım" deyince Hâlid, "Beni doğruladın." dedi. Cerece, "Beni çağırdığın şey hakkında bana bilgi ver!" deyince Hâlid kelime-i şehadeti söyleyerek bu söze çağırdığını ve Allah katından gelmiş olanı doğrulamaya davet ettiğini söyledi. Cerece bunu kabul etmediği takdirde sonucun ne olacağını sorunca, Hâlid cizye vermesi gerektiğini belirtti. Cerece bunu vermedikleri takdirde durumun ne

⁷⁰ İbn Asâkir, *Tarih*, II, 164.

⁷¹ Ya'kûbî, *Tarih*, II, 141; Belâzurî, *Fütûh*, s. 87; Taberî, *Tarih*, (1987) III, 401; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 412-3.

⁷² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 412.

olacağını sorunca, Hâlid kendilerine savaş açacaklarını söyledi. Cerece, İslâm'a girip Müslümanların arasına katılan kimsenin durumunun ne olacağını sorunca Hâlid kendileriyle aynı durumda olacağını söyledi. Cerece, Müslüman olan birinin kendileriyle aynı derecede ecir ve ganimet alıp almayacağını sorunca Hâlid daha fazla ecir alacağını, çünkü kendilerinin Hz. Peygamber'e tabi olduğunu, onun hayattayken gaypten haber verdiğini, onda mucizeler gördüklerini ve böyle bir durumda kendilerinin Müslüman olmasının kaçınılmaz olduğunu belirtti. Ardından, "Sizler bizim gördüklerimizi görmüş ya da işittiklerimizi işitmiş değilsiniz. O yüzden kim İslâm'a girerse bizden daha üstün olur." dedi. Çünkü kendilerinin böyle bir şeye şahit olmadıklarını, Hz. Peygamber'den duymuş oldukları şeyleri duymadıklarını, dolayısıyla samimi bir şekilde İslâm'a girmeleri durumunda daha faziletli kimseler olacaklarını söyledi. Cerece, Hâlid'e kendisini aldatmadığını, doğru davrandığını ve sözlerini eğip bükmediğini belirtti. Hâlid de doğruyu konuştuğunu, ne kendisine ne de adamlarından hiç kimseye bir ihtiyacının olmadığını ve istedikleri şeyler hususunda ancak Allah'ın dost olduğunu söyledi. Bu sözlerden sonra Cerece kalkanını ters çevirdi, Hâlid'in yanına yaklaştı ve Müslüman oldu. İstemesi üzerine Hâlid ona İslâm'ı öğretti. Bunun üzerine Cerece abdest alıp, iki rek'at namaz kıldı ve ardından Bizans'a karşı Hâlid'in yanında savaştı. Cerece bu savaşta şehid düştü.⁷³

Yermük'te Müslümanlardan üç bin kişi şehit düştü.⁷⁴ Yetmiş bin düşman askeri öldürüldü.⁷⁵ Bu önemli savaştan sonra Halid bölgede birçok yerin fethine iştirak etti. Ebû Ubeyde, Hâlid b. Velid'i Kınnesrîn üzerine gönderdi. Hâlid b. Velid burada Herakleios'un sağ kolu olan Mînas komutasında bir orduyla karşılaştı. Yapılan savaşta Müslümanlar, Rum ordusunu mağlup ettiler ve Mînas'ı öldürdüler. Bu yenilgi üzerine Bizans askerleri kaçarak Kınnesrîn'e sığındılar. Burayı muhasara altına alan İslâm ordusu karşısında Bizanslılar bir şey yapamayacaklarını anlayınca sulh talebinde bulundular. Muhasara esnasında Hâlid b. Velid'in, "Bulutlarda dahi olsanız Allâh ya bizi yanınıza çıkarır ya da sizi yanımıza indirir." şeklinde tehditlerde bulunduğu belirtilmektedir. Çok geçmeden Kınnesrîn halkıyla, daha önce Hıms halkıyla yapılan sulh maddeleri üzerine sulh yapıldı. Bazı rivayetlere göre İmparator Herakleios, bu yenilgiden sonra Sûriye topraklarını terk etti ve buraya bir daha dönmemek üzere İstanbul'a

⁷³ Taberî, *Tarih*, (1987) IV, 60; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 412-3.

⁷⁴ İbn Asâkir, *Tarih*, II, 161.

⁷⁵ Belâzurî, *Fütûh*, 86.

gitti.⁷⁶ Sûriye'yi terk etmek zorunda kalınca buradaki şehirleri tahrip ederek ahalisini de tahliye etti.⁷⁷

Şâm bölgesinin önemli merkezleri arasında yer alan Kudüs, Amr b. El-As tarafından fethedildi.⁷⁸ Müslümanlar bu şehrin teslimi için Medine'de bulunan halife Hz. Ömer'i çağırdılar. 17/638 senesinde Şam'a gelen Hz. Ömer'e burada bir heyet eşlik etti. Bu heyette Ebû Ubeyde b. Cerrah, Muâz b. Cebel, Bilâl-i Habeşî ve İyâz b. Ganm gibi meşhur sahâbîlerin yanı sıra Halid b. Velid de yer aldı.⁷⁹

Halid, Şam fetihlerinden sonra Cezire bölgesindeki fetihlere iştirak etmiştir. Bu bölgede bir dizi fetih gerçekleştirmiş ve önemli başarılar elde etmiştir. Halid, Harran, Ruhâ (Urfa) Nusaybin ve çevresinde İyaz b. Ganm ve Ebu Musa el-Eş'arî ile birlikte gerçekleştirdiği fetihlerden sonra Amid'e (Diyarbakır) hareket etmiştir. Şehrin merkezi barış yoluyla, çevre yerleri ise savaş yoluyla ele geçirilmiştir. Halid ahaliyi cizyeye bağlamıştır. Burada yaptığı sulh anlaşması İyaz tarafından Ruhâ halkıyla yapılan sulhun aynısı olmuştur.⁸⁰

Halife b. Hayyat'ın eserinde Halid'in Cezire'deki savaşları hakkında şu rivayete rastlamaktayız: Ebu Ubeyde, İyaz b. Ganm el-Fihri'yi Cezire'nin fethi için görevlendirdi. İyaz, Ebû Musa ile birlikte Harran, Nusaybin ve daha başka şehirleri savaş yoluyla fethetti. Bir rivayette de Halid b. Velid'in Ebu Ubeyde tarafından görevlendirildiği, onun Ebu Musa'yla buluştuğu ve o sırada Ebu Musa'nın Ruhâ ve Samsat'ı⁸¹ fethettiği daha sonra Halid b. Velid, İyaz ve Ebu Musa'yı Harran'a fetih için gönderdiği ve onların da bölgeyi fethedip ahalisini cizyeye bağladıkları anlatılmaktadır.⁸² Bu rivayetten anlaşıldığına göre bölgedeki fetihler sırasında Halid b. Velid buraya gelmiş, İyaz'a hem destek olmuş ve hem de kendisini yönlendirmiştir.

Halid'in hayatı savaşta elde ettiği zaferlerle süslenmiş bir hayattır. Bu da her komutana nasip olmayacak bir durumdur. Irak ve Şam bölgesinde gerçekleştirdiği fetihlerle yetinmemiş, azledildikten sonra, "Artık kenara

⁷⁶ Taberî, *Tarih*, (1987) IV, 186-7; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 493.

⁷⁷ Honigmann, Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, trc. Fikret Işıltan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1970, s. 36.

⁷⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 499.

⁷⁹ el-Ârif, Ârif, *el-Mufasssal fi tarihi'l-Kudüs*, Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye 2005, s. 172.

⁸⁰ Halife b. Hayât, *Tarih*, s. 77. Belazuri, s. 110.

⁸¹ Samsat, bugün Adıyaman iline bağlı bir ilçedir. Mehmet Azimli bu sahâbîye dair bir eser yazmış olup bugün sahâbînin mezarının tesbit edilmiş olduğunu ve insanlar tarafından ziyaret edildiğini belirtmiştir. Bk. Hz. *Safoan b. Muattal*, Adıyaman Belediyesi Kültür Yayınları, Step Matbaacılık 2008.

⁸² Halife b. Hayyat, *Tarih*, s. 77.

çekileyim" gibi bir düşünceye de girmemiştir. Şam fetihlerinin hemen ardından İyaz b. Ganm komutasında hızlı bir şekilde gelişen Cezire fetihlerine iştirak etmiştir. Suriye'de Ebu Ubeyde'nin yanında iken daha sonra İyaz'ın yanı başında cihada devam etmiş ve bu süreçte bir askeri danışman gibi hareket etmiştir. İyaz ise böyle büyük bir komutanın tecrübelerinden istifade etme imkanını bulmuştur.

Halid'in savaşlar esnasında başına taktığı sarığının içine Hz. Peygamber'in saçının ön kısmından bir miktar bulundurduğuna dair kaynaklarımızda bazı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlere göre Halid savaştığı bütün cephelerde bu sarığı yanında bulundurmuş ve bu konuda, "Bu bana zaferi açıkça nasip etti" demiştir. Bir rivayette de "Kimle karşılaştysam galip geldim" dediği aktarılmıştır.⁸³ İbnü'l-Esir, Halid'in bununla (Allah'tan) yardım talep ettiğini, bereketinden faydalanmak istediğini ve daima muzaffer olduğunu belirtmiştir.⁸⁴ Yermük savaşı sırasında sarığı düşünce, "Sarığım sarığım" diye seslenmiş, orada bulunanlar savaşın en kızgın anında neden böyle yaptığını merakla sorduklarında, içinde Resûlullah'ın saçından bir miktar bulunduğunu ve bu şekilde düşman tarafından kiminle karşılaşarsa ardına bakmadan kaçıp gittiğini söylemiştir.⁸⁵ Bundan anlaşıldığına göre Halid, savaşlarda Hz. Peygamber'i göz önüne getirip ona olan bağlılığını içinde hep canlı tutarak savaşmıştır.

Halid b. Velid katıldığı savaşların sayısını hesaplamış bir komutandır. O, yüz kadar savaşa katıldığını belirtmiştir. Savaşlarda vücudunda ok, kılç ve mızrak darbesi değmedik bir karış yer dahi kalmadığını belirtmiştir.⁸⁶

Halid'in Irak, Şam ve Cezire fetihlerinden sonra Hims'a yerleştiği bilinmektedir. Savaşlardaki üstün başarıları hakkında bol malumata sahip olduğumuz bu büyük ve cesur komutan sahâbînin Sûriye'de Hims şehrinde geçirdiği bir yılı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi aktarılmamıştır. Bu büyük komutan Hims'ta 21(641-642) yılında vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir.⁸⁷

⁸³ Vakıdi, *Kitabu'l-megâzi*, s. 727; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 330.

⁸⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 143.

⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 34.

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 36.

⁸⁷ Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî (562/1167), *el-Ensâb*, Beyrut: 1988, II, 263; Halife b. Hayyât, *Tabakât*, nşr. Süheyl Zekkâr, Dımaşk, 1996, I, 42-3; Belâzurî, *Fütûh*, (Fayda, s. 247); İbnü'l-Cevzî, Cemaluddin Ebu'l-Ferec, (579/1201) *Sifâtü's-safve*, I-IV, nşr. Mahmud Fahûrî, Beyrut: Daru'l-Maarif 1979, I, 654; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 331.

Halid b. Velid'in vefatı anındaki sözleri de cihad ve kahramanlıkla ilgili olmuştur. O, şunları söylemiştir: "Yeryüzünde bana, muhacirlerle beraber bir seriyyede, içinde şiddetli çarpışmaların olduğu buz gibi bir geceden daha sevimli bir gecem olmamıştır. Cihada sarılın!"⁸⁸ Bir rivayette de içinde şiddetli çarpışmaların olduğu bir gecenin, kendisine bir erkek evladın müjdelenmesinden daha sevimli geldiğini belirtmiştir.⁸⁹ Onun bu hayata dair en sevdiği şey, gecelerin karanlığında düşmanla çarpışmak olmuştur.

Yine o, ölüm döşeğindeyken şunları söylemiştir: "Ben şehid olmayı arzuladım. Fakat şu yataкта ölmekten başka çarem yok. Benim "La ilahe illallah" sözünden sonra, korku saçan yağmurlu bir havada, zırhımı kuşanmış olarak sabaha dek kafirlere karşı çarpıştığım bir geceden daha değer verdiğim bir amelim yoktur."⁹⁰ Görüldüğü üzere onun kelime-i tevhide bağlılığından sonra geride bıraktığı en büyük salih ameli Allah yolunda sergilediği cihadıdır.

Yine ölmeden önce yanında bulunanlara, öldüğü vakit silahlarının ve atının Allah yolunda kullanılmasını vasiyet etmiştir.⁹¹ Ayrıca Medine'de bulunan evinin de sadaka olarak verilmesini istemiştir.⁹²

Vefat haberi Hz. Ömer'e ulaştıca, "O, düşman karşısında bir sed idi" sözünü söylemiştir.⁹³ Gerek Hz. Peygamber ve gerekse Hz. Ebû Bekir ve Ömer onun hep savaşçı kimliğini vurgulamışlardır. Vefatında cenazesini yıkayanlar, vücudunda darbe izi olmayan bir yere rastlayamadıklarını belirtmişlerdir.⁹⁴

SONUÇ

Halid b. Velid, hem Hz. Peygamber, hem de Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanında gerçekleşen fetih hareketinde büyük bir rol oynamıştır. O, İslâm'ın fetihler tarihinde büyük bir iz bırakmıştır. Halid, Müslüman olduğu andan itibaren İslâm saflarında bir an dahi durmaksızın hep cihada yönelmiştir. Hz. Peygamber onu seriyyelerde görevlendirmiş, Hz. Ebû Bekir onu irtidat eden kabileler üzerine göndermiş, ardından Irak bölgesinde fetihler gerçekleştirmesi için sevk etmiştir. Oradan Şam bölgesine intikal

⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 36; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 331.

⁸⁹ İbn Hacer, *İsâbe*, s. 331.

⁹⁰ İbn Hacer, *İsâbe*, s. 331.

⁹¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, II, 143; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 331.

⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 42.

⁹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 43.

⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 34.

ettirilmiştir. Hz. Ömer tarafından başkumandanlıktan azledilmesine rağmen bir kenara çekilmemiş cihada devam etmiştir.

Halid'in hayatı kılıçların gölgesinde, cihad meydanlarında geçmiştir. O, buz gibi soğuk havalarda düşmanla vuruşmayı sevmiştir. Yeri gelince savaşta komutayı devr almak için talepte bulunmaktan çekinmemiştir. Halid gibi komutanların idare ettiği ordular Bizans'ın doğudan tamamen çekilmesinde ve Sasânî imparatorluğunun ortadan kaldırılmasında önemli rol oynamıştır. Hayatı boyunca sergilediği çizgi göz önüne getirildiğinde sanki annesi onu, adeta savaş meydanlarında cihad etsin diye dünyaya getirmiştir.

Halid, her ne kadar Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından savaşlardaki bazı icraatlarından dolayı eleştirilmişse de gösterdiği üstün başarı, yaptığı hataları bertaraf etmiştir. Halid, savaşta şehid olmamakla birlikte Resûlullah'ın verdiği "Seyfullah" lakabını en üst seviyede temsil etmiş, buna fazlasıyla layık olmuş harp adamıdır. O, üzerinde taşıdığı bu lakabı, cihadına başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksu, Ali, "Asr-ı Saadet ve Emeviler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları", *Cumhuriyet Ün. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sivas 2001, Cilt: V, Sayı: II, s. 230.
- Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, I-III, İstanbul, Gonca Yayınevi, 1991.
- Apak, Adem, *İslâm Tarihi*, I-III, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2009.
- Arif, Arif, *el-Mufassal fi tarihi'l-Kudüs*, Beyrut, el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirasat, 2005.
- Azimli, Mehmet, *Hz. Safvan b. Muattal*, Adıyaman Belediyesi Kültür Yayınları, Step Matbaacılık, 2008.
-, *Dört Halifeyi Farklı Okumak-I Hz. Ebû Bekir*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s. 174.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Fütühü'l-büldan*, neşr: Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 2000.
- Bozkurt, Nebi "Lakap" *DİA*, XXVII, s. 65.
- Efendioğlu, Mehmet, "Halid b. Velid'e Yönelik Tenkidlerin Mahiyeti Üzerine" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, Cilt: II, Sayı: I, Yıl: 2004. s. 58.
- Fayda, Mustafa "Halid b. Velid" *DİA*, XIV, s. 291
-, *Hâlid b. Velid*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1992.
- Halife b. Hayât, (240/854) *Tarih*, nşr. Mustafa Necib Fevvaz-Hikmet Fevvâz, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1995, s. 77.
-, *Tabakât*, I-II, nşr. Süheyl Zekkâr, Dimaşk, 1996.
- Hâşimî, Taha, "Seferu Hâlid b. Velid mine'l-Irak ila's-Şâm", *Mecelletü'l-ilmi'l-Arabî*, Dimaşk, 1952, C. 26, s. 550.

Honigmann, Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, trc. Fikret Işıltan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1970.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, I-IV, nşr. Ali Muhammed el-Becâvî, Kahire, ts.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan (571/1170), *Tarihu medineti Dimaşk*, I-LXXX, nşr. Muhibbuddin Ebû Saîd Ömer b. Garame el-Amravî, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1995-1998.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik (218/833), *es-Sîretü'n-nebevîyye*, Beyrut, Müessesetü'l-Maarif, 2004.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XX, Beyrut, Daru İhyai Türası'l-Arabi, thz.

İbn Sa'd, Muhammed, (230/844) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-IX, thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire, Mektebetü'l-Hancî, 2000.

İbnü'l-Cevzî, Cemaluddin Ebu'l-Ferec, (579/1201) *Sıfâtü's-safve*, I-IV, nşr. Mahmud Fahûrî, Beyrut, Daru'l-Maarif, 1979.

İbnü'l-Esir, İzzüddin (630/1236), *el-Kâmil fi't-tarih*, I-XIII, nşr. C. J. Tonberg, Beyrut, 1979.

..... *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, I-X, thk. Ebu'l- Fida Abdullahi el-Kadi, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.

Keleş, Ahmet, "Cihad-Kılıç-Tebliğ Bağlamında İslâm'ın Yayılışı" *Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)* 13-15 Nisan 2007 Konya; Basım: Ankara, Fecr yayınları, 2007, s. 252.

Kemal, Ahmed Adil, *et-Tarik ila'l-Medâin*, Beyrut, Daru'n-Nefais, 1977.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdulkerim b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî (562/1167), *el-Ensâb*, I-V, Beyrut, 1988.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/923), *Tarihu'r-rusül ve'l-mülûk*, I-V, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1987.

....., *Tarihu'r-rusül ve'l-mülûk*, Lübnan, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, 2004.

Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/823), nşr. Marsden Cons, Beyrût, *Kitabu'l-megâzî*, Alemü'l-Kütüb, 1984.

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâdıh (284/897), *Tarih*, I-II, Beyrut, ts.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Ecnâdeyn", *DİA*, X, 385.